

ТЕОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340:004.8.316.77

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2025-4-1>

Барабаш Ольга Олегівна,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії актуальних проблем правозастосовної
та правоохоронної діяльності

Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності

Львівського державного університету внутрішніх справ,

вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2666-9696>

Scopus Author ID: 57194699372

ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР ЯК ЕКОСИСТЕМА ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ПОДОЛАННЯ БАР'ЄРІВ ІНКЛЮЗИВНОСТІ

Анотація. У статті здійснено правовий аналіз цифрового простору як багатовимірної екосистеми, у межах якої відбувається реалізація прав людини та формування нових механізмів подолання бар'єрів інклюзивності, зокрема в умовах воєнного стану. Підкреслено, що цифровізація суспільних процесів, будучи каталізатором розширення автономії особи, водночас актуалізує ризики цифрової нерівності, алгоритмічної дискримінації, порушення приватності та звуження доступу до соціально значущих послуг для вразливих категорій населення. З опорою на сучасні міжнародні дослідження про становище осіб з інвалідністю в Україні в умовах війни, розкрито феномен «подвійної вразливості», коли фізичні та соціальні бар'єри посилюються цифровими, формуючи перешкоди у доступі до медичних, реабілітаційних, інформаційних та адміністративних сервісів.

У центрі аналізу – правові моделі забезпечення цифрових прав у контексті загальнотеоретичних підходів та вітчизняних досліджень цифрової інклюзивності. Особливу увагу приділено практиці ЄСПЛ, яка, хоч і не виокремлює цифрові права як самостійну категорію, поступово формує правові стандарти доступу до Інтернету та гарантії свободи вираження в онлайн-середовищі. У статті доведено, що цифрова інклюзивність у період війни набуває характеру правового імперативу: нестабільність зв'язку, кібератаки та обмеження доступу до цифрової інфраструктури здатні безпосередньо впливати на реалізацію прав людини, ставлячи під загрозу гідність, безпеку та життєво важливі потреби громадян.

Розкрито значення інтеграції інклюзивних цифрових сервісів, зокрема таких, як платформа «Цифрова інклюзія», що демонструє ефективність міжсекторального партнерства та можливість перетворення цифрових технологій на інструмент комунікативної автономії й реальної участі людей з особливими потребами у суспільному житті. Обґрунтовано, що в умовах війни цифрова екосистема виконує не лише сервісну функцію, а й стає простором фіксації права, інструментом доведення воєнних злочинів, гарантією доступу до держави та соціальної підтримки.

Наприкінці авторкою зроблено висновок про необхідність формування в Україні цілісної моделі цифрових прав та інклюзивної цифрової політики, здатної забезпечити баланс між технологічним прогресом, безпекою та гуманістичним виміром правової системи.

Ключові слова: цифровий простір, цифрові права, інклюзивність, безбар'єрність, права людини, війна, цифрова держава, ЄСПЛ, інформаційна доступність, цифрова дискримінація, особи з інвалідністю.

Barabash Olha. Digital space as an ecosystem for the realization of human rights and overcoming barriers to inclusiveness

Abstract. The article provides a legal analysis of digital space as a multidimensional ecosystem within which human rights are realized and new mechanisms for overcoming barriers to inclusiveness are formed, particularly in

conditions of martial law. It is emphasized that the digitalization of social processes, while being a catalyst for the expansion of personal autonomy, also highlights the risks of digital inequality, algorithmic discrimination, privacy violations, and reduced access to socially significant services for vulnerable groups of the population. Based on current international research on the situation of persons with disabilities in Ukraine in wartime, the phenomenon of «double vulnerability» is revealed, where physical and social barriers are exacerbated by digital ones, creating obstacles to access to medical, rehabilitation, information, and administrative services.

The analysis focuses on legal models for ensuring digital rights in the context of general theoretical approaches and domestic research on digital inclusiveness. Particular attention is paid to the practice of the ECHR, which, although it does not single out digital rights as a separate category, is gradually forming legal standards for Internet access and guarantees of freedom of expression in the online environment. The article proves that digital inclusion during wartime becomes a legal imperative: unstable communications, cyberattacks, and restrictions on access to digital infrastructure can directly affect the realization of human rights, threatening the dignity, security, and vital needs of citizens.

The article reveals the importance of integrating inclusive digital services, such as the Digital Inclusion platform, which demonstrates the effectiveness of cross-sectoral partnerships and the possibility of transforming digital technologies into a tool for communicative autonomy and the real participation of people with special needs in public life. It is argued that in wartime, the digital ecosystem not only performs a service function but also becomes a space for recording rights, a tool for proving war crimes, and a guarantee of access to the state and social support.

In conclusion, the author argues for the need to develop a comprehensive model of digital rights and inclusive digital policy in Ukraine that can ensure a balance between technological progress, security, and the humanistic dimension of the legal system.

Key words: digital space, digital rights, inclusiveness, accessibility, human rights, war, digital state, ECHR, information accessibility, digital discrimination, persons with disabilities.

Вступ. Сучасний цифровий простір дедалі більше перестає бути нейтральним середовищем для реалізації прав людини і стає простором, у якому зіштовхуються дві протилежності: розширення можливостей індивіда та ризик маргіналізації, втрати приватності і навіть основоположних конституційних гарантій. В умовах війни подібна амбівалентність стає особливо актуальною: цифрові сервіси стають об'єктом кіберзагроз, цензури чи інституційної недоступності. Вочевидь, проблема полягає у тому, що національна правова система, попри декларативні гарантії інформаційних і соціальних прав, не забезпечує належного впровадження цифрових прав у вітчизняне законодавство, залишаючи громадян у ситуації, коли їхнє життя та право на гідне існування стають залежними від технічної інфраструктури та рівня цифрової грамотності.

Справді, незважаючи на наявність законодавчих приписів щодо інклюзивності, фактичний стан забезпечення потреб осіб з інвалідністю та інших груп із особливими соціальними потребами в умовах війни залишається критично проблемним. У світлі останніх соціологічних та аналітичних досліджень міжнародних організацій, в Україні нині понад 7 мільйонів людей належать до групи

підвищеної вразливості, з них щонайменше 2,7 мільйона – особи з інвалідністю, серед яких понад 300 тисяч – люди з порушеннями опорно-рухового апарату та складними формами втрати функціональності, а також близько 1,5 мільйона – люди похилого віку, які потребують постійної допомоги [1; 2]. Близько 60% опитаних повідомили про регулярні труднощі з доступом до медичних та реабілітаційних послуг, а майже половина – про повну відсутність доступних транспортних рішень, що унеможливорює реалізацію навіть гарантованих державою прав [3]. Вбачається, наведені дані чітко відображають структурний дефіцит безбар'єрності, коли базові потреби – мобільність, інформаційна доступність, можливість отримати послугу без фізичних чи цифрових перешкод – стають недосяжними внаслідок війни. Саме така «подвійна вразливість» війни та інвалідності формує один із найменш досліджених вимірів соціальної політики.

Принагідно зауважимо, що світова доктрина прав людини не дає однозначних відповідей на питання: чи може цифровий простір бути реальним інструментом інклюзивності для вразливих груп, чи він радше стає платформою соціальної нерівності та цифрової маргіналізації? Певна контраверсійність проблеми

посилюється ще й тим, що держави у процесі цифровізації доволі часто надають перевагу безпеці або ефективності управління над індивідуальними правами, перетворюючи цифрові сервіси на інструмент контролю. З огляду на реалії війни, означена небезпека стає особливо критичною, оскільки обмежений доступ до Інтернету, перебої у комунікаціях, кібератаки та надмірний нагляд можуть буквально ставити під загрозу життя і гідність людей.

Очевидно, постає цілком доречне питання: як побудувати цифровий простір, який би не лише забезпечував декларативні гарантії, а й реально реалізовував права людини, долаючи бар'єри інклюзивності в умовах війни та кризових ситуацій? Саме це питання визначає як методологічну, так і практичну значущість дослідження, ставлячи перед державою та науковою спільнотою непростий вибір між технологічним прогресом і гуманістичною місією цифрової екосистеми.

Метою статті є системний правовий аналіз цифрового простору як екосистеми для реалізації прав людини та подолання бар'єрів інклюзивності. В межах досягнення мети, дослідження спрямоване на: встановлення закономірностей взаємодії цифрових технологій і правових інститутів, оцінку ефективності правового забезпечення цифрової інклюзії для вразливих соціальних груп, а також визначення перспектив вдосконалення нормативно-правових механізмів, зосереджених на захисті цифрових прав та забезпеченні доступу до критично важливих цифрових послуг у воєнних умовах.

Проблематика цифрових прав людини та їх реалізації в умовах війни, а також забезпечення інклюзивності у цифровому середовищі, досить активно обговорюється у науковій літературі, проте системний правовий аналіз в українському контексті є поки що неповним. Вітчизняні автори досліджували різні аспекти цієї тематики, серед них, зокрема: О. Андрущенко [4], О. Аврамова [5], М. Булкат [6], О. Вінник [7], В. Гиляка [8], А. Гриб [9], Г. Давиденко [10], І. Захарчук [11], М. Ковалевський [9], С. Колб [12], О. Петришин [8], І. Пирога [12], І. Силантьєва [6], Р. Тополев-

ський [13], С. Філоненко [9], М. Хаустова [14], Т. Шлапко [9] та інші.

Серед зарубіжних авторів можна виділити такі вектори досліджень: М. Кастельс – соціально-правовий та комунікаційний вимір цифрового простору, взаємозв'язок технологій і прав людини [15]; Л. Флоріді – етичні аспекти інформації та цифрових прав [16]; Л. Лесіг – нормативно-правове регулювання цифрового середовища та обмеження цифрових прав [17]; Ю. Харарі – соціальні та політичні наслідки цифровізації прав людини [18]; М. Крамер [19], Д. Бойд – цифрові екосистеми у конфліктних ситуаціях та цифрова фіксація правопорушень [20].

В той же час, ряд аспектів тематики залишається недостатньо дослідженим. Зокрема, практичні механізми реалізації цифрових прав під час активних бойових дій, правові моделі забезпечення доступу до цифрових сервісів для внутрішньо переміщених осіб та ветеранів, стандарти цифрової інклюзивності для вразливих груп населення у кризових умовах, а також інтеграція воєнного досвіду у формування правових норм цифрової безпеки – потребують подальшого наукового аналізу та емпіричного підтвердження.

Власне в даному аспекті доцільно звернути увагу, що наукова новизна дослідження полягає у всебічному правовому аналізі цифрового простору як екосистеми для реалізації прав людини в умовах війни, з особливою увагою на цифрову інклюзивність, безпеку електронних сервісів та правове забезпечення доступу до критичної інфраструктури. Насамперед, у дослідженні розглядається взаємозв'язок цифрових прав, інклюзивності та воєнних реалій як єдиного правового феномену, з поєднанням вітчизняного та міжнародного досвіду, включно з практикою Європейського суду з прав людини та досвідом держав, що впровадили високі стандарти цифрової стійкості.

Матеріали та методи. Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні загальнотеоретичних і спеціально-правових методів, що забезпечують всебічне осмислення цифрового простору як екосистеми реалізації прав людини та подолання бар'єрів інклюзивності,

особливо в умовах війни. Використано формально-юридичний метод для аналізу норм вітчизняного законодавства та міжнародних правових актів, що регулюють цифрові права, інформаційну доступність і захист вразливих груп населення. Порівняльно-правовий метод застосовано для співставлення українських підходів із практиками ЄС, Естонії, Канади та Ізраїлю, які демонструють високі стандарти цифрової інклюзивності та кіберстійкості. Історико-правовий підхід надав можливість простежити еволюцію концепції цифрових прав у контексті трансформації інформаційного суспільства та розширення розуміння прав людини у XXI ст.

Своєю чергою, соціологічний та емпіричний методи використано для інтерпретації актуальних статистичних даних щодо інтернет-доступу, цифрової нерівності та бар'єрів, характерних для людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб і населення постраждалих територій. Логіко-формальний та системно-структурний методи забезпечили формування теоретичної моделі цифрової екосистеми як багатовимірного правового явища, у межах якого взаємодіють технологічні, соціальні та нормативні компоненти. Водночас, аналіз практики ЄСПЛ та міжнародних гуманітарних структур дав змогу виявити створення єдиних стандартів цифрової доступності та доступу до інформації у контексті збройних конфліктів.

Результати. Цифровий простір дедалі виразніше постає як багатовимірною соціально-правова екосистема, у межах якої відбувається не лише зміна комунікаційних форм, але й сутнісна зміна механізмів реалізації прав людини. З огляду на це, доцільно розглядати цифровізацію не як технічний «додаток» до класичної публічно-правової моделі, а як автономне середовище, що формує новий рівень правоспроможності особи. Принагідно зауважимо: спроби звести проблему цифрових прав виключно до сфери інформаційної безпеки чи телекомунікацій є методологічно спрощеними, оскільки ігнорують комплексний характер феномену. У цьому аспекті слушною видається позиція І. Захарчук, яка наголошує, що між-

народне право перебуває у процесі становлення «четвертого покоління» прав людини, зумовленого саме цифровізаційними змінами [11, с. 355]. В цілому, ми погоджуємося з наведеним підходом дослідниці, хоча вважаємо за необхідне уточнити, що цифрові права не повинні підміняти чи витісняти класичні гуманітарні гарантії, а мають їх розширювати, адаптуючи до нових соціальних взаємодій [21, с. 214].

У науковій літературі привертає увагу теза Р. Тополевського про те, що інформаційні права традиційно «розчинялися» в ширшому праві на інформацію, свободі висловлення чи приватності [13, с. 40]. Однак сучасна цифрова комунікація – поліцентрична, інтерактивна, технологічно опосередкована – сформувала якісно інші умови, в яких особа вже не може ефективно реалізовувати свої свободи поза технологічним середовищем. Вочевидь, це власне і обґрунтовує необхідність системної класифікації цифрових прав, запропонованої українськими дослідниками, серед яких – право на доступ до Інтернету, право на цифрове самовизначення, право на захист персональних даних, право на участь у цифровій демократії, а також право на безпечне цифрове середовище [22, с. 229]. З огляду на попередньо зазначене, виникає думка, що така класифікація цілком може бути покладена в основу майбутньої кодифікації, створюючи новий пласт національного правового регулювання.

Разом із тим, в умовах війни питання інклюзивності цифрових сервісів набуває екзистенційного виміру. Значна частина населення України була переміщена – як внутрішньо, так і за кордон. Для мільйонів громадян цифрова взаємодія стала єдиним каналом комунікації з державою: доступ до соціальних виплат, відновлення документів, подання заяв, фіксація воєнних злочинів, запити щодо гуманітарної допомоги – усе це перейшло у формат «цифрової першочерговості».

Утім, інклюзивність у цифровій сфері в умовах війни постає не як технічна чи адміністративна категорія, а як правовий імператив. Власне, тут можна погодитися з позицією Ю. Харарі, який наголошує, що під час

збройних конфліктів цифрові інструменти можуть як розширювати можливості людини, так і поглиблювати соціальну нерівність [18]. Кейс України, однак, свідчить про зворотну тенденцію: запровадження платформ «Дія», «єВорог», «єПідтримка», цифрових рішень для внутрішньо переміщених осіб та ветеранів слугує прикладом того, як держава, попри екзистенційний виклик, працює над мінімізацією бар'єрів доступу [23].

Доволі показовим критерієм ставлення міжнародного співтовариства до цифрових прав виступає прецедентна практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) [24, с. 20]. Хоч Суд не оперує терміном «цифрові права» як окремою категорією, його рішення у справах щодо свободи вираження онлайн, доступу до інформації, зловживань державної влади у сфері електронних комунікацій поступово формують стандарти поведінки держав у цифровому середовищі. Так, практика ЄСПЛ у справах «Kalda v. Estonia» [25] та «Jankovskis v. Lithuania» [26] вже засвідчила, що доступ до Інтернету може мати важливе значення для реалізації прав людини. В умовах війни це положення набуло для України особливої ваги. Блокування інфраструктури, перебої зв'язку, кібератаки мають здатність перетворити цифровий розрив на реальну загрозу життю. Принагідно підкреслимо, що цифрові бар'єри в зоні воєнних дій торкаються насамперед вразливих груп – людей з інвалідністю, осіб похилого віку, дітей, сімей, які втратили домівки. Відповідно, у воєнних реаліях держава зобов'язана забезпечувати альтернативні канали доступу, а також адаптацію цифрових сервісів до потреб користувачів з різними рівнями цифрової компетентності.

Ініціатива ЄСПЛ з перекладу Платформи обміну знаннями українською мовою, реалізована спільно з Верховним Судом, є символічним і практичним кроком у напрямі посилення доступності глобальних правових стандартів [27]. На наше переконання, така відкритість ЄСПЛ до цифрової доступності підкреслює, що судова практика не може розвиватися ізольовано від технологічних реалій, і це особливо важливо для держави, яка перебуває у

стані воєнного конфлікту й одночасно будує цифрову державу.

В аспекті досліджуваної теми, серед міжнародних документів варто виокремити сучасні розвідки з прав людини у цифровому вимірі, які пропонують концепцію універсального доступу до Інтернету як умови фактичної реалізації інформаційних та політичних прав. Зокрема, у спільній праці В. Бочкового та Н. Бааджи окреслено, що доступ повинен бути рівним, якісним та економічно доступним – без цього держава фактично толерує сегрегацію, оскільки цифрове відключення сьогодні дорівнює громадянському відключенню [28, с. 230].

Варто зазначити, що в умовах війни цифрова інклюзивність стала тісно пов'язаною із безпековим виміром. Системи оповіщення, сервіси повідомлення про окуповані території чи небезпечні маршрути, інтегровані модулі для фіксації злочинів проти цивільного населення – усе наведене певною мірою формує нову правову екологію, де цифрові сервіси стають інструментами як реалізації прав людини, так і документування порушень міжнародного гуманітарного права. З цього погляду ми цілком поділяємо думку деяких дослідників, що цифрові екосистеми в умовах війни трансформуються у середовище «правового наративу», де кожна зафіксована подія набуває значення потенційного доказу [29].

Законодавство України в частині цифрових прав наразі є достатньо фрагментарним. Конституція України гарантує свободу думки і слова (ст. 34), право на інформацію (ч. 2 ст. 34), право на особисте і сімейне життя та його таємницю (ст. 32), проте відсутня системна кодифікація цифрових прав як цілісної групи [30]. В той же час, існуючі цифровізовані інструменти – зокрема розвиток електронного урядування, правові засади захисту персональних даних, цифрові послуги держави – утворюють своєрідний фундамент для подальшого вдосконалення законодавчої системи.

Особливу увагу слід приділити питанню цифрової інклюзивності. Цифровий простір здатний зняти бар'єри, які фізичне середовище часто відтворює: системні обмежен-

ня, віддаленість, соціальну ізоляцію, мовні труднощі. Більше того, для осіб з інвалідністю цифрові інструменти можуть стати способом фактичної реалізації громадянських і соціально-культурних прав, а не лише їх формального закріплення. Для жителів віддалених територій – можливістю отримати освіту, медичну допомогу, адміністративні послуги. Своєю чергою, для внутрішньо переміщених осіб – шляхом реінтеграції у правовий та економічний простір. Однак така інклюзивність не виникає сама по собі – вона потребує наявності державної політики, спрямованої саме на підтримку доступу, цифрову грамотність, зрозумілість інтерфейсів, використання універсального дизайну. В даному аспекті доцільно зазначити, що цифрові інструменти можуть бути як засобом рівності, так і засобом дискримінації [31, с. 18], якщо держава не забезпечить мінімально необхідного рівня доступності.

Окрему увагу варто зосередити на питанні цифрової доступності для ветеранів та осіб, які отримали інвалідність унаслідок бойових дій. Так, Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06.10.2005 р. № 2961-VI [32] та оновлені положення законодавства про соціальний захист військовослужбовців закладають доволі чіткі норми щодо створення доступних сервісів. Проте в умовах війни, вбачається, такі норми мають бути значною мірою розширені: цифрові реабілітаційні модулі, віддалений доступ до психологічної допомоги, захищені канали комунікації з медичними установами – усе це має стати обов'язковим елементом публічної політики.

Цифровий простір також стає платформою фіксації і трансляції воєнного досвіду, що має не лише інформаційне, а й правове значення. При цьому Україна повинна врахувати досвід Естонії [33], Ісландії [34], Канади [35] та Ізраїлю [36], де високі стандарти кіберстійкості поєднано з інклюзивними моделями доступу. На наше переконання, особливо цінним для України є естонський досвід гарантування безперервності державних сервісів у цифровому форматі навіть у разі техногенних чи військових ризиків. Власне, підхід Естонії дає можли-

вість наблизитися до моделі «цифрового суверенітету», що набуває вирішального значення в межах триваючої збройної агресії [33].

Не можна оминати питання ризиків, зокрема – загроз приватності, надмірного державного нагляду, комерційної експлуатації персональних даних, алгоритмічної дискримінації. Проблематика безпеки цифрового середовища потребує цілісного підходу, оскільки як надмірна врегульованість, так і повна відсутність законодавчих приписів фактично призводять до порушення прав людини. В цьому контексті показовою є теза, висловлена в дослідженні українських науковців щодо прав користувачів електронних комунікацій у воєнний час: доступ до цифрових послуг і їх стабільність стають критичною умовою функціонування суспільства [37, с. 313; 38]. Слід звернути увагу, що в умовах війни цифровий простір не лише інфраструктура, а іноді – інструмент виживання. Очевидно, держава має забезпечувати й захищати його з особливою відповідальністю.

У контексті формування цифрового простору як екосистеми реалізації прав людини доцільно окремо акцентувати увагу на платформі «Цифрова інклюзія», що поступово перетворюється на один із вагомих інструментів подолання бар'єрів для осіб з особливими соціальними потребами. Принагідно зауважимо, що сама логіка створення цього мобільного застосунку – результат інституційного союзництва держави, громадянського суспільства та бізнесу. Партнерство з Асоціацією альтернативної та доповненої комунікації надало можливість моделювати сервіси, орієнтовані не лише на доступність, а й на реальну комунікативну автономію людей з порушеннями мовлення, інтелектуального розвитку чи іншими типовими бар'єрами взаємодії [39]. Вочевидь, подібний формат є достатньо показовим для сучасних правових підходів, адже демонструє, як цифрові інструменти можуть трансформуватися зі звичайних технологічних рішень у засоби фактичного забезпечення основоположних прав – передусім права на інформацію, освіту, участь у суспільному житті й самовизначення.

Осмислюючи наведені аргументи, неможливо не наголосити на тому, що цифровий

простір – це простір людської присутності, а не лише технологічного функціонування. Своєю чергою, його гуманітарний потенціал полягає в тому, що він розширює межі людської спроможності, дозволяє людині бути видимою, почутою, включеною в комунікаційні, політичні та соціальні процеси, навіть у ситуаціях, коли фізичні обставини це певною мірою унеможливають [40, с. 28]. Разом з тим, цифрова екосистема може стати середовищем емансипації, самоідентифікації, взаємної підтримки та творчої реалізації. В той же час, вона може бути полем конфлікту, контролю, маніпуляцій – якщо її розвиток не супроводжуватиметься відповідними правовими гарантіями.

З огляду на все зазначене, вбачаємо необхідність розуміння *цифрового простору* як політико-правового середовища, здатного перетворювати способи реалізації прав людини та водночас відтворювати соціальні ієрархії. Від держави залежить, яким цей простір стане: інклюзивним, відкритим, гуманістичним, або ж фрагментованим, нерівним, контрольованим.

Україна сьогодні має історичний шанс вибудувати модель цифрової держави, яка не лише забезпечуватиме результативність управління, а й гарантуватиме нову якість свободи – свободу, співмірну з реаліями XXI ст.

Висновки. Врешті, війна зробила видимою фундаментальну істину: цифрова інклюзивність – це не лише про технології, а про людську гідність. Це про можливість людини – незалежно від місця перебування, стану здоров'я, віку, соціального статусу – залишатися суб'єктом правовідносин, не втрачаючи доступу до держави.

Сприймавши цифровий простір як екосистему – з усіма її перевагами, ризиками, взаємозв'язками – ми маємо можливість переосмислити сучасне розуміння прав людини. Для України цей шлях – не лише виклик, але й історична можливість. І якщо держава, законодавець, громадянське суспільство бодай частково скористаються цією можливістю – цифровий простір може стати дієвим інструментом утвердження прав людини та інклюзивного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Roundtable dialogue on humanitarian support for persons with disabilities in Ukraine. *United Nations in Ukraine*. 2023. URL: https://www.linkedin.com/posts/andrew-scanlon-42739889_roundtable-dialogue-on-humanitarian-support-activity-706683811414075392-aEFM (date of access: 25.10.2025)
2. Joint NGO report «Situation on the Rights of Persons with Disabilities in Ukraine». Additional information and List of issues to be considered by the United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities. URL: https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2024/09/INT_CRPD_CSS_UKR_58975_E.pdf (date of access: 25.10.2025)
3. State Social Support for Persons and Children with Disabilities in Ukraine. Report. *UNICEF*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/documents/state-social-support-for-persons-and-children-with-disabilities> (date of access: 25.10.2025)
4. Андрущенко О.П. Вплив цифровізації на ціннісні пріоритети розвитку прав людини. *Інформація і право*. 2023. № 4 (47). С. 106–115. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4\(47\).291594](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4(47).291594)
5. Аврамова О.Є. Четверте покоління прав людини: право бути людиною. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. № 3. Т. 32. С. 63–86. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-63>
6. Булкат М.С., Силантьєва І.В. До питання про науково-правовий аспект розвитку інклюзивної освіти в Україні. *Сучасний науковий журнал*. 2023. Вип. 2 (2). С. 8–19. DOI: <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2023-2-1>
7. Вінник О.М. Захист прав користувачів електронних комунікаційних послуг в умовах війни. *Економіка та право*. 2022. № 1. С. 68–78. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.01.068>
8. Петришин О.В., Гиляка О.С. Права людини у цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28. №1. С. 17–35. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2021-28-1-17>
9. Шлапко Т.В., Філоненко С.С., Ковалевський М.М., Гриб А.А. Міжнародний досвід правового регулювання інклюзивної освіти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 3. С. 79–85. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.14>

10. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: *монографія* \ Ганна Давиденко. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с. DOI: <https://doi.org/10.58521/978-617-552-348-3-2023-236>
11. Захарчук І.В. Міжнародне право в умовах цифровізації: становлення четвертого покоління прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. №5. Ч. 3. С. 353–359. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.52>
12. Колб С.О., Пирого І.С. Інформаційні права людини в цифровому просторі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Серія Право. Вип. 89. Ч. 1. С. 216–221. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.29>
13. Тополевський Р.Б. Інформаційні права людини та їх місце в системі прав людини. *Київський часопис права*. 2021. Вип. 3. С. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/kj/2021.3.6>
14. Хаустова М.Г. Державна політика в сфері прав людини в епоху цифрових трансформацій. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія: Право. Вип. 69. С. 328–333. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.55>
15. Castells M. Advanced introduction to digital society. *Edward Elgar Publishing*. 2024. 168 p. URL: https://books.google.com/books/about/Advanced_Introduction_to_Digital_Society.html?hl=uk&id=oQMOEQAAQBAJ (date of access: 25.10.2025)
16. Floridi L., Taddeo M. A companion to digital ethics. *John Wiley & Sons*. 2025. 352 p. URL: https://books.google.com/books/about/A_Companion_to_Digital_Ethics.html?hl=uk&id=p214EQAAQBAJ (date of access: 25.10.2025)
17. Lessig L. Code: and other laws of cyberspace. Version 2.0. 2006. 410 p. URL: <https://books.google.com/books/about/Code.html?hl=uk&id=CnGRCa9y4RcC> (date of access: 25.10.2025)
18. Harari Y.N. Nexus: a brief history of information networks from the stone age to AI. *Random House*. 2025. 544 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Nexus.html?hl=uk&id=qP1kEQAAQBAJ&redir_esc=y (date of access: 25.10.2025)
19. Kramer M.H. Legal Rights and Moral Rights. *Cambridge University Press*. 2025. 84 p. URL: https://books.google.com/books/about/Legal_Rights_and_Moral_Rights.html?hl=uk&id=9XP_0AEACAAJ (date of access: 25.10.2025)
20. Boyd D. C'est compliqué: Les vies numériques des adolescents. *C&F Editions*. 2021. 432 p. URL: https://books.google.com/books/about/C_est_compliqu%C3%A9.html?hl=uk&id=f5U2EAAAQBAJ (date of access: 25.10.2025)
21. Марущак А.В. Права людини в епоху діджиталізації. *Монографія*. Львів-Торунь: Ліга-Прес. 2021. 688 с.
22. Барабаш О.О. Особливості цивільного захисту населення під час війни в Україні в умовах розвитку інформаційних технологій. *Цивільний захист в умовах війни: збірник тез доповідей І Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Львів, 17-18 квітня 2025 року. Львів: ЛДУ БЖД, 2025. С. 228–230.
23. Щеглакова Д. Як цифрові сервіси з'явилися в Україні під час війни. 2025. URL: <https://speka.ua/news/yaki-cifrovi-servisi-zyavilisya-v-ukrayini-pid-cas-viini-v451wk> (дата звернення: 25.10.2025)
24. Барабаш О.О. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на захист прав людини в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2018. №4. С. 19–22.
25. Kalda v. Estonia. App 17429/10. Judgement 19.01.2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-160270> (date of access: 25.10.2025)
26. Jankovskis v. Lithuania. App 21575/08. Judgement 17.01.2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-170354> (date of access: 25.10.2025)
27. Презентовано українськомовну версію Платформи обміну знаннями ЄСПЛ. *Судова влада України*. 2025. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1764413/> (date of access: 25.10.2025)
28. Бочковой В.О., Бааджи Н.А. Цифрові права людини та їх обмеження в умовах сучасних правових викликів. *Національний вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія: Право. Вип. 84. Ч. 4. С. 228–233. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.31>
29. Sari A. War and Law in Digital World. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2025. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2025/06/war-and-law-in-a-digital-world?lang=en> (date of access: 25.10.2025)
30. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.10.2025)
31. Барабаш О.О., Равлінко З.П. Рівність суб'єктів права та заборона дискримінації: до питання про співвідношення принципів. *Митна справа*. 2014. № 2 (92). Ч. 2. Кн. 2. С. 15–19.
32. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 № 2961-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (дата звернення: 25.10.2025)

33. Cybersecurity Strategy 2024-2030: Cyber-Conscious Estonia. URL: <https://dig.watch/resource/cyber-security-strategy-2024-2030-cyber-conscious-estonia> (date of access: 25.10.2025)
34. Icelandic National Cybersecurity Strategy 2022-2037. URL: <https://www.stjornarradid.is/library/04-Raduneytin/Haskola---idnadar--og-nyskopunarraduneytid/Icelandic%20National%20Cybersecurity%20Strategy%202022-2037.pdf> (date of access: 25.10.2025)
35. Canada's National Cyber Security Strategy. URL: <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/ntnl-cbr-scrtr-strtg-2025/index-en.aspx> (date of access: 25.10.2025)
36. Analysis and Recommendations for Israel's New National Cyber Strategy by Col. (res.) Shay Shabtai. *BESA Center Perspectives*. 2025. № 2 (349). 8 p.
37. Степаненко Н. Забезпечення прав людини в умовах цифрових технологій під час воєнного конфлікту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2025. Серія: «Юридичні науки». №2 (46). С. 312–320. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2025.46.312>
38. Полотнянко О. Проблеми забезпечення прав людини в умовах активного використання цифрових технологій під час війни. 2024. URL: <https://unba.org.ua/publications/9816-problemi-zabezpechennya-prav-lyudini-v-umovah-aktivnogo-vikoristannya-cifrovih-tehnologij-pid-chas-vijni.html> (дата звернення: 25.10.2025)
39. Що таке платформа «цифрова інклюзія»? URL: <https://dimobi.org.ua/about> (дата звернення: 25.10.2025)
40. Balynska O.M., Barabash O.O. Regulatory and legal support of inclusive education: Ukrainian trends and international practice. *Social & Legal Studios*. 2022. Vol. 5(4). P. 26–32. DOI: <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2022-5-4-26-32>

References:

1. United Nations in Ukraine. (2023). Roundtable dialogue on humanitarian support for persons with disabilities in Ukraine. Retrieved from https://www.linkedin.com/posts/andrew-scanlon-42739889_roundtable-dialogue-on-humanitarian-support-activity-7066838111414075392-aEFM [in English].
2. Coalition of NGOs. (2024). Situation on the rights of persons with disabilities in Ukraine: Additional information and list of issues to be considered by the United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Retrieved from https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2024/09/INT_CRPD_CSS_UKR_58975_E.pdf [in English].
3. UNICEF. (2023). State social support for persons and children with disabilities in Ukraine. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/en/documents/state-social-support-for-persons-and-children-with-disabilities> [in English].
4. Andrushchenko, O. P. (2023). Vplyv tsyfrovizatsii na tsinnisni priorytety rozvytku prav liudyny [Impact of digitalization on value priorities of human rights development]. *Informatsiia i pravo*, 4(47), 106–115. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4\(47\).291594](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4(47).291594) [in Ukrainian].
5. Avramova, O. Ye. (2025). Chetverte pokolinnia prav liudyny: pravo buty liudynoiu [The fourth generation of human rights: The right to be human]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 32(3), 63–86. <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-63> [in Ukrainian].
6. Bulkat, M. S., & Sylantieva, I. V. (2023). Do pytannia pro naukovu-pravovyi aspekt rozvytku inkluzyvnoi osvity v Ukraini [On the scientific and legal aspects of inclusive education development in Ukraine]. *Suchasnyi naukovyi zhurnal*, 2(2), 8–19. <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2023-2-1> [in Ukrainian].
7. Vinnyk, O. M. (2022). Zakhyst prav korystuvachiv elektronnykh komunikatsiinykh posluh v umovakh viiny [Protection of users' rights of electronic communication services under wartime conditions]. *Ekonomika ta pravo*, 1, 68–78. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.01.068> [in Ukrainian].
8. Petryshyn, O. V., & Hyliaka, O. S. (2021). Prava liudyny u tsyfrovu epokhu: vyklyky, zahrozy ta perspektyvy [Human rights in the digital age: Challenges, threats and prospects]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 28(1), 17–35. <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2021-28-1-17> [in Ukrainian].
9. Shlapko, T. V., Filonenko, S. S., Kovalevskiy, M. M., & Hryb, A. A. (2021). Mizhnarodnyi dosvid pravovoho rehuliuвання inkluzyvnoi osvity [International experience of legal regulation of inclusive education]. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo*, 3, 79–85. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.14> [in Ukrainian].
10. Davydenko, H. (2023). Tsyfrova inkluziia ta dostupnist: sotsialna didzhytalizatsiia [Digital inclusion and accessibility: Social digitalization]. *Tvory*. pp. 240. <https://doi.org/10.58521/978-617-552-348-3-2023-236> [in Ukrainian].
11. Zakharchuk, I. V. (2025). Mizhnarodne pravo v umovakh tsyfrovizatsii: stanovlennia chetvertoho pokolinnia prav liudyny [International law under digitalization: Formation of the fourth generation of human

rights]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, 5(3), 353–359. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.52> [in Ukrainian].

12. Kolb, S. O., & Pyroha, I. S. (2025). Informatsiini prava liudyny v tsyfrovomu prostori [Information human rights in the digital space]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii Pravo, 89(1), 216–221. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.29> [in Ukrainian].

13. Topolevskyi, R. B. (2021). Informatsiini prava liudyny ta yikh mistse v systemi prav liudyny [Information rights and their place in the human rights system]. *Kyivskyi chasopys prava*, 3, 39–43. <https://doi.org/10.32782/klj/2021.3.6> [in Ukrainian].

14. Khaustova, M. H. (2022). Derzhavna polityka v sferi prav liudyny v epokhu tsyfrovyykh transformatsii [State policy on human rights in the era of digital transformations]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii Pravo, 69, 328–333. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.55> [in Ukrainian].

15. Castells, M. (2024). Advanced introduction to digital society. *Edward Elgar Publishing*. Retrieved from https://books.google.com/books/about/Advanced_Introduction_to_Digital_Society.html [in English].

16. Floridi, L., & Taddeo, M. (2025). A companion to digital ethics. *John Wiley & Sons*. Retrieved from https://books.google.com/books/about/A_Companion_to_Digital_Ethics.html?hl=uk&id=p214EQAAQBAJ [in English].

17. Lessig, L. (2006). Code: And other laws of cyberspace (Version 2.0). Basic Books. Retrieved from <https://books.google.com/books/about/Code.html> [in English].

18. Harari, Y. N. (2025). Nexus: A brief history of information networks from the stone age to AI. Random House. Retrieved from <https://books.google.com/books/about/Nexus.html> [in English].

19. Kramer, M. H. (2025). Legal rights and moral rights. *Cambridge University Press*. Retrieved from https://books.google.com/books/about/Legal_Rights_and_Moral_Rights.html?hl=uk&id=9XP_0AEACAAJ [in English].

20. Boyd, D. (2021). C'est compliqué: Les vies numériques des adolescents [It's complicated: The digital lives of teenagers]. C&F Éditions. Retrieved from https://books.google.com/books/about/C_est_compliqu%C3%A9.html?hl=uk&id=f5U2EAAQBAJ [in French].

21. Marushchak, A. V. (2021). Prava liudyny v epokhu didzhitalizatsii [Human rights in the era of digitalization]. Liha-Pres. pp. 688. [in Ukrainian].

22. Barabash, O. O. (2025). Osoblyvosti tsyvilnoho zakhystu naselennia pid chas viiny v Ukraini v umovakh rozvytku informatsiinykh tekhnolohii [Peculiarities of civil protection of the population during the war in Ukraine in the context of information technology development]. In *Tsyvilnyi zakhyst v umovakh viiny: zbirnyk tez dopovidei I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 228–230). Lviv State University of Life Safety. [in Ukrainian].

23. Shchehlakova, D. (2025). Yaki tsyfrovi servisy z'явились v Ukraini pid chas viiny [Which digital services emerged in Ukraine during the war]. Retrieved from <https://speka.ua/news/yaki-cifrovi-servisy-z-yavilisya-v-ukrayini-pid-cas-viiny-v451wk> [in Ukrainian].

24. Barabash, O. O. (2018). Vplyv rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny na zakhyst prav liudyny v Ukraini [The impact of decisions of the European Court of Human Rights on human rights protection in Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, (4), 19–22. [in Ukrainian].

25. *Kalda v. Estonia*, no. 17429/10 (European Court of Human Rights, January 19, 2016). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-160270> [in English].

26. *Jankovskis v. Lithuania*, no. 21575/08 (European Court of Human Rights, January 17, 2017). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-170354> [in English].

27. Sudova vlada Ukrainy. (2025). Prezentovano ukraïnskomovnu versiiu Platformy obminu znanniamy YeSPL [Presentation of the Ukrainian-language version of the ECHR Knowledge Sharing Platform]. Retrieved from <https://court.gov.ua/press/news/1764413/> [in Ukrainian].

28. Bochkovoi, V. O., & Baadzhy, N. A. (2024). Tsyfrovi prava liudyny ta yikh obmezhenia v umovakh suchasnykh pravovykh vyklykiv [Digital human rights and their limitations under contemporary legal challenges]. *Natsionalnyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii: Pravo, 84(4), 228–233. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.31> [in Ukrainian].

29. Sari, A. (2025). War and law in a digital world. *Carnegie Endowment for International Peace*. Retrieved from <https://carnegieendowment.org/research/2025/06/war-and-law-in-a-digital-world?lang=en> [in English].

30. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Konstitutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

31. Barabash, O. O., & Ravlinko, Z. P. (2014). Rivnist subiektiv prava ta zaborona dyskryminatsii: do pytannia pro spivvidnoshennia pryntsyviv [Equality of legal subjects and prohibition of discrimination: On the correlation of principles]. *Mytna sprava*, 2(92), Pt. 2, Bk. 2, 15–19. [in Ukrainian].
32. Verkhovna Rada of Ukraine. (2005). *Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini* [On rehabilitation of persons with disabilities in Ukraine] (Law No. 2961-IV). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> [in Ukrainian].
33. Government of Estonia. (2024). *Cybersecurity strategy 2024-2030: Cyber-conscious Estonia*. Retrieved from <https://dig.watch/resource/cybersecurity-strategy-2024-2030-cyber-conscious-estonia> [in English].
34. Government of Iceland. (2022). *Icelandic national cybersecurity strategy 2022-2037*. Retrieved from <https://www.stjornarradid.is/library/04-Raduneytin/Haskola—idnadar—og-nyskopunarraduneytid/Icelandic%20National%20Cybersecurity%20Strategy%202022-2037.pdf> [in English].
35. Government of Canada. (2025). *Canada's national cyber security strategy*. Retrieved from <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/ntnl-cbr-scrtr-strtg-2025/index-en.aspx> [in English].
36. Shabtai, S. (2025). Analysis and recommendations for Israel's new national cyber strategy. *BESA Center Perspectives*, 2(349). [in English].
37. Stepanenko, N. (2025). Zabezpechennia prav liudyny v umovakh tsyfrovvykh tekhnolohii pid chas voiennoho konfliktu [Ensuring human rights under digital technologies during armed conflict]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*. Seriya: Yurydychni nauky, 2(46), 312–320. <https://doi.org/10.23939/law2025.46.312> [in Ukrainian].
38. Polotnianko, O. (2024). Problemy zabezpechennia prav liudyny v umovakh aktyvnoho vykorystannia tsyfrovvykh tekhnolohii pid chas viiny [Problems of ensuring human rights under active use of digital technologies during war]. Retrieved from <https://unba.org.ua/publications/9816-problemi-zabezpechennya-prav-lyudini-v-umovah-aktivnogo-vikoristannya-cifrovih-tehnologij-pid-chas-vijni.html> [in Ukrainian].
39. DiMobi. (2025). Shcho take platforma "Tsyfrova inkluziia"? [What is the "Digital Inclusion" platform?]. Retrieved from <https://dimobi.org.ua/about> [in Ukrainian].
40. Balynska, O. M., & Barabash, O. O. (2022). Regulatory and legal support of inclusive education: Ukrainian trends and international practice. *Social & Legal Studios*, 5(4), 26–32. <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2022-5-4-26-32> [in Ukrainian].

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Дата надходження статті: 06.11.2025

Дата прийняття статті: 09.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025